

УДК 343.13

Локтіонова В.В.,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
Імені Михайла Остроградського

КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ

В роботі досліджено класифікацію суспільно небезпечних наслідків злочину в кримінально-правовій науці. Розглядаються питання становлення та розвитку понятійного апарату щодо класифікації суспільно небезпечних наслідків злочину в кримінально-правовій науці.

Ключові слова: злочин, суспільно небезпечних наслідки, злочин в кримінально-правовій науці, класифікації суспільно небезпечних наслідків.

Локтионова В.В.,
кандидат юридических наук
доцент кафедры отраслевых юридических наук
Кременчугского национального университета
имени Михаила Остроградского

КЛАССИФИКАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫХ ПОСЛЕДСТВИЙ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ НАУКЕ

В работе исследовано классификацию общественно опасных последствий преступления в уголовно-правовой науке. Рассматриваются вопросы становления и развития понятийного аппарата по классификации общественно опасных последствий преступления в уголовно-правовой науке.

Ключевые слова: преступление, общественно опасные последствия, преступление в уголовно-правовой науке, классификации общественно опасных последствий.

Loktionova V. V.,
Cand. Sc. (Law) associate Professor of the Department of
Branch Legal Sciences Kremenchuk Mykhailo
Ostrohradskyi National University

CLASSIFICATION OF ANTISOCIAL HAZARD EFFECTS OF A CRIME WITHIN THE FRAMEWORK OF CRIMINAL LEGAL SCIENCE

The article is an integrated research of classifying antisocial hazard effects of a crime within the framework of criminal legal science. Different researchers' viewpoints on this problem are studied. Under consideration there are the issues of formation and development of conceptual apparatus for classifying antisocial hazard effects of a crime in criminal legal science.

The relevant scientific material has been analyzed; in particular, the views of prominent national scientists on the subject matter are given. Different kinds of antisocial hazard effects of a crime are specified with differentiation of their types and forms. Considering the nature of crime consequences, environmental damage has been singled out as a specific kind of antisocial hazard effects, the peculiarities of environmental crime constructions being identified.

The research proves that, from the physical point of view, the risk of antisocial hazard effects are not in phase with the action, but it is a certain outcome, an aftereffect of human behavior.

Key words: crime, antisocial hazard effects, crime in criminal legal science, classifications of antisocial hazard effects.

Актуальність проблематики. Проблема класифікації суспільно небезпечних наслідків злочину має велике практичне і теоретичне значення, оскільки їх чітке визначення необхідне для правильного розуміння як сутності таких наслідків, так і правильної кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння.

Ступінь наукової розробки проблеми. У спеціальній літературі проблемам

класифікації суспільно небезпечних наслідків злочину приділяється велика увага, хоча це питання і залишається предметом дискусії представників кримінально-правової науки, насамперед це праці П.С. Берліна, Р.Р. Галіакбарова, В.К. Грищука, С.В. Землюкова, М.Г. Каднікова, Е.М. Кісілюка, Л.М. Кривоченко, В.Б. Малініна, В.В. Мальцева, О.С. Міхліна, І.І. Митрофанова, М.І. Панова та інших. Однак комплексного дослідження класифікації суспільно небезпечних наслідків злочину в кримінально-правовій науці на сьогодні не існує.

Мета статті комплексно дослідити класифікацію суспільно небезпечних наслідків злочину в кримінально-правовій науці.

Виклад матеріалу. Основним завданням класифікації є вироблення критерію, який у відповідності до мети і завдання, повинен виходити із соціальної природи розвитку злочину.

Поділ суспільно небезпечних наслідків на види має допомогти правозастосовувачу виконати такі практичні завдання, як: 1) на основі аналізу характеру наслідків, що настали у результаті вчинення суспільно небезпечного діяння, можна відмежувати злочин від правопорушення в іншій сфері суспільних відносин; 2) з урахуванням характеру і змісту суспільно небезпечних наслідків співвіднести діяння з диспозицією конкретного складу злочину, передбаченого конкретною статтею (частиною статті) КК України; 3) у межах складу конкретного злочину виявити шкідливі властивості наслідків, що настали, їх розмір, ступінь небезпеки шкоди, заподіяної об'єкту (предмету) посягання; 4) з урахуванням отриманих результатів вирішити: про розмір заподіяної шкоди в межах складу та такої, що перебуває за межами складу злочину і на цій підставі запропонувати правила кваліфікації діяння; про наявність обтяжуючих та пом'якшуючих обставин і на цій основі вирішити питання про кримінально-правовий засіб впливу на винну особу при реалізації відносно неї кримінальної відповідальності.

Класифікації суспільно небезпечних наслідків злочину пов'язані з поділом поняття «суспільно небезпечні наслідки», а не суспільно небезпечної шкоди, яка є різновидом розглядуваного поняття, але не може його підмінити. Це пов'язано з тим, що «суспільно небезпечні наслідки» ширше за значенням змістом поняття, що охоплює у тому числі й суспільно небезпечну шкоду.

У юридичній літературі суспільно небезпечні наслідки поділяють за різними підставами: наприклад, виходячи з емпіричного узагальнення різних їх видів і фіксації усталених ознак подібності та відмінності. Ця класифікація при всьому її позитивному значенні відображає зовнішні форми прояву шкоди і не враховує особливості злочинного впливу, особливості змін, що відбуваються в об'єкті злочинного посягання.

Ми вважаємо, що важливим питанням слід визнати відбір цих ознак для того, щоб вести облік, вимірювання, давати кримінально-правову оцінку заподіяної шкоди, а також виявити такі характеристики шкоди, які можна виразити в термінах, що передають властивість шкідливої зміни.

У науці кримінального права залежно від того елемента відносин, на яке вчиняється посягання, виділяється три основні форми шкоди: безпосередня, яка характеризується прямим посяганням на соціальну можливість (ст.ст. 111, 114, 335, 336 КК України); предметна, коли посягання на соціальну можливість здійснюється через

вплив на предмет суспільних відносин (ст.ст. 113, 185, 201 КК України), і суб'єктивна, яка характеризується порушенням соціальної можливості шляхом впливу на суб'єкта суспільних відносин (ст.ст. 115, 148, 152 КК України).

Розглянута класифікація надає можливість розкрити певною мірою властивості суспільно небезпечних наслідків. Однак, вона не може розцінюватися як беззаперечна, оскільки, відносячи склади злочинів проти життя та здоров'я людини до суб'єктивної форми суспільно небезпечних наслідків, без уваги залишається та обставина, що людина, наділена невід'ємним благом на життя та здоров'я, виступає особливим предметом злочинного посягання, тому, якщо виходити із запропонованої класифікації, суспільно небезпечні наслідки, заподіювані людині, слід віднести до категорії предметних. Значний науково-практичний інтерес представляють усі класифікації суспільно небезпечних наслідків, що існують у кримінально-правовій літературі.

Залежно від змісту соціального інтересу, на який здійснюється злочинне посягання, тобто характеру заподіяної шкоди, І.І. Митрофанов суспільно небезпечні наслідки поділяє на низку видів: 1) фізична шкода, під якою слід розуміти результат протиправного впливу на організм людини. Зазначений наслідок може мати різний характер (заподіяння смерті, шкода здоров'ю людини) і ступінь тяжкості. Так, шкода здоров'ю може бути: легкої, середньої тяжкості і тяжка, завдяки чому заподіяння тяжкішої за ступенем шкоди здоров'ю особи свідчить про вищий рівень суспільної небезпеки; 2) економічна шкода, під якою слід розуміти заподіяння шкоди матеріальним (фінансовим) інтересам потерпілого. Вона полягає у прямій майновій втраті (вилучення, ушкодження майна) або у вигляді упущеної вигоди. Наприклад, ухиляючись від сплати податків (ст. 212 КК України), громадянин тим самим не вносить до державного бюджету необхідні платежі, завдяки чому фінансовим інтересам держави завдається пряма шкода; 3) моральна шкода – це протиправний вплив на свідомість особи, внаслідок якого страждає її честь, гідність та ділова репутація. Особливим різновидом моральної шкоди є протиправне посягання на психічну недоторканість особи шляхом погроз чи знущань; 4) організаційно-управлінська шкода, що характеризується порушенням або дезорганізацією встановленого порядку діяльності різних державних органів, а також муніципальних установ, громадських і комерційних організацій, об'єктів життєзабезпечення населення (наприклад, порушення роботи великої організації, блокування ділянки шляхопроводу тощо); 5) соціально-політична шкода. Діяння такого виду підривають основи конституційного устрою України, порушують порядок здійснення органами влади повноважень у сфері державного управління, посягають на обороноздатність і зовнішню безпеку нашої держави. Так, дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій (ст. 109 КК України) ставлять під загрозу закріплений Конституцією України демократичний порядок формування представницьких державних органів, тим самим порушуючи сформований баланс різних гілок влади; 6) екологічна шкода є наслідком найрізноманітніших за характером злочинних посягань. При цьому вона може виражатися в різних передбачених законом формах, а саме: забруднення вод (водних об'єктів), атмосферного повітря, масова загибель диких тварин, вирубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, екологічна катастрофа та

інші подібні наслідки. Так, основними наслідками екоциду (ст. 441 КК) визнаються: масово знищені об'єкти рослинного або тваринного світу, отруєна атмосфера або водні ресурси на певній території тощо. Вони настають відразу чи через певний час після вчинення самих протиправних дій. Усі вони завдають значної шкоди навколишньому природному середовищу, яка (шкода) в подальшому може призвести до екологічної катастрофи; 7) шкода громадській безпеці і громадському порядку. Вчинення таких злочинів, як тероризм, бандитизм, організована злочинна діяльність, масові заворушення тощо, народжує у суспільстві почуття страху, паніки, непевності в майбутньому. Особливістю таких злочинів є та обставина, що їх вчинення є результатом значного суспільного резонансу, у зв'язку з чим ці наслідки нематеріального характеру торкаються великого кола охоронюваних законом інтересів особи, суспільства і держави [1, с. 130–132].

При цьому Е. М. Кісілюк зазначає, що особливість суспільно небезпечних наслідків полягає в тому, що вони майже не зустрічаються в чистому вигляді. Так, фізична шкода здебільшого поєднується з майновою (наприклад, при розбої), а майнова – з моральною (наприклад, при згвалтуванні). Крім того, злочином у багатьох випадках заподіюється моральна шкода близьким і рідним потерпілого [2, с. 109]. У цьому разі, на наш погляд, можна вести розмову про комбіновану шкоду.

М. І. Панов вважає, що всі злочинні наслідки можуть бути поділені на дві великі групи: 1) наслідки матеріального характеру (шкода, що має особистий (фізичний) характер, наприклад, смерть людини (статті 115–119), тілесні ушкодження, 121–125), а також майнова шкода, наприклад, у злочинах проти власності (розділ VI Особливої частини КК). У свою чергу, злочинні наслідки майнового характеру можуть виражатися у так званій позитивній шкоді чи у втраченій вигоді (неодержані доходи); 2) наслідки нематеріального характеру (такі негативні зміни в об'єкті посягання, що поєднані з порушенням тих або інших інтересів учасників суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, і, як правило, не пов'язані з фізичним впливом на людину як суб'єкта суспільних відносин чи впливом на матеріальні предмети зовнішнього світу (блага), з приводу яких існують суспільні відносини. Тут може бути виділена шкода інтересам політичним (злочини проти основ національної безпеки України), організаційним (злочини службові, злочини проти правосуддя, громадської безпеки, громадського порядку і моральності), соціальним (злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина) [3, с. 116].

За об'єктом посягання суспільно небезпечні наслідки поділяються на: 1) суспільно небезпечні наслідки, що відображають зміст шкоди загальному об'єкту злочину; 2) родові суспільно небезпечні наслідки; 3) безпосередні суспільно небезпечні наслідки.

При цьому М. І. Панов зазначає, що залежно від виду безпосереднього об'єкта, якому суспільно небезпечне діяння заподіює шкоду, суспільно небезпечні наслідки можуть бути поділені на основні і додаткові. Так, шкода, що заподіюється службовою особою нормальній діяльності державного апарату при перевищенні влади або службових повноважень (ст. 365), є основною, а шкода, що заподіюється особі, якщо перевищення супроводжується насильством або болісними або такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями (ч. 2 ст. 365), – додатковим наслідком. У той же

час додаткові наслідки можуть бути поділені на обов'язкові (додатково обов'язкові), тобто такі, які мають місце завжди, у всіх випадках при вчиненні цього злочину, наприклад, шкода, що заподіюється здоров'ю потерпілого при насильницькому грабежі (ч. 2 ст. 186), і факультативні (додатково факультативні), що можуть мати місце, але можуть бути і відсутніми при вчиненні даного злочину, наприклад, шкода особі чи власності при вчиненні хуліганства (ст. 296) [3, с. 116].

Суспільно небезпечні наслідки залежно від характеру та обсягу шкоди, заподіяної об'єктові, окремі автори поділяють на наслідки у вигляді реальної шкоди і на наслідки у вигляді створення загрози (небезпеки) заподіяння шкоди [4, с. 100–101; 5, с. 232]. М. І. Панов, М. І. Бажанова вважають, що більшість злочинів завдають реальної шкоди. Разом з тим чинне законодавство про кримінальну відповідальність в окремих випадках встановлює відповідальність за діяння, що не заподіюють реальну шкоду, але створюють реальну загрозу заподіяння такої шкоди [4, с. 101].

Зазначена група злочинів отримала в літературі назву «делікти небезпеки» («делікти створення небезпеки»). У таких випадках створення небезпеки («загроза заподіяння шкоди») зовсім не означає, що в об'єкті посягання не відбувається негативних змін. При загрозі порушується стан захищеності, безпеки суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність, порушуються безпечні умови їх функціонування. От чому в деліктах небезпеки реальність створення такої небезпеки протиправною дією чи бездіяльністю, тобто загроза заподіяння шкоди об'єктові, повинна бути встановлена як факт об'єктивної дійсності [3, с. 115–116].

Можливість настання суспільно небезпечних наслідків є певним етапом розвитку об'єктивної сторони злочину, який полягає в тому, що злочинна дія повністю вчинена та вже спричиняє в зовнішньому світі деякі зміни. Хоча ці зміни поки що не призвели, але здатні призвести надалі при безперешкодному розвитку подій і закономірно призведуть до настання шкідливого результату. Звідси можна зробити висновок, що з фізичної точки зору можливість настання суспільно небезпечних наслідків не збігається з дією, а є певним результатом, наслідком людської поведінки.

Створення можливості настання шкоди не можна розглядати як дійсний суспільно небезпечний наслідок у повному значенні цього слова, тобто як фактична шкода об'єкту посягання. Будучи проміжним етапом між вчиненням злочинного діяння та фактичним суспільно небезпечним наслідком, можливість настання шкоди є передбачена кримінально-правовою нормою зміна навколишніх умов, конкретної обстановки, у якій відбувається злочин, причому така зміна, яка, у свою чергу, тягне або може спричинити фактичну шкоду об'єкту злочину.

Висновок. Таким чином, властивості заподіяної шкоди відображають властивості порушеного об'єкта та предмета посягання, виявляються в його матеріальних формах і знаходять правове значення в структурі та ознаках складу злочину. Проведений поділ суспільно небезпечних наслідків на види, їх розмежування за типами та формами дозволяє надати їм характеристику. З точки зору предмета нашого дослідження цікавим є те, що науковці (М.І. Ковальов та І.І. Митрофанов) виокремлюють за характером наслідків вчинення злочинів екологічну шкоду як окремих різновид суспільно небезпечних наслідків. Крім того, характерною

особливістю конструкції екологічних злочинів є те, що вони як наслідок їх вчинення передбачають реальне заподіяння або небезпеку заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи. Що стосується інших класифікацій суспільно небезпечних наслідків, то ми зупинимося на їх аналізі при розгляді особливостей суспільно небезпечних наслідків у злочинах проти довкілля.

Список використаних джерел:

1. Митрофанов І. І. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник / І. І. Митрофанов. – Кременчук : Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2009. – 632 с.
2. Кримінальне право України (Загальна частина) : підручник / А. М. Бабенко, В. К. Гришук, О. О. Дудоров [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 378 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. Закладів освіти] / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов [та ін.]; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ-Харків : Юрінком Інтер; Право, 2002. – 416 с.
4. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Х. : Вища школа, 1982. – 106 с.
5. Уголовное право Украины. Общая часть : учебник [для студентов юрид. вузов и фак.] / под ред. профессорів М. И. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х. : «Право», 1999. – 400 с. 6. Правила дорожнього руху : Постанова Кабінет Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306.

References:

1. Mytrofanov I.I. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : navchalnyi posibnyk / I.I. Mytrofanov. – Kremenchuk : Vydavets «PP Shcherbatykh O. V.», 2009. – 632 s.
2. Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna) : pidruchnyk / A.M. Babenko, V.K. Hryshchuk, O.O. Dudorov [ta in.] ; za zah. red. O.M. Bandurky; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. – Kh. : Vyd-vo KhNUVS, 2011. – 378 s.
3. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk [dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. Zakladiv osvity] / M.I. Bazhanov, Iu.V. Baulin, V.I. Borysov [ta in.]; za red. profesoriv M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – Kyiv-Kharkiv : Yurinkom Inter; Pravo, 2002. – 416 s.
4. Panov N.Y. Spособ soversheniya prestupleniya y uholovnaia otvetstvennost / N.Y. Panov. – Kh. : Vyshcha shkola, 1982. – 106 s.
5. Uholovnoe pravo Ukrainy. Obshchaia chast : uchebnyk [dlia studentov yuryd. vuzov y fak.] / pod red. professorov M.Y. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – Kh. : «Pravo», 1999. – 400 s. 6. Pravyla dorozhnoho rukhu

Рецензент: кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Тичина Д.М.

УДК 343.137.9 .

Новак Р.В.,

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін,

Харківський національний університет внутрішніх справ

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ ІНСТИТУТУ УГОД

У ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ГАЛУЗЯХ ПРАВА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано наукові погляди вчених щодо розширення меж реалізації приватного інтересу у вітчизняному кримінальному процесуальному праві. Здійснено порівняльно-правовий аналіз інституту угод у публічних і приватних галузях права та визначено спільні й відмінні ознаки цього інституту незалежно від галузі його застосування.

Ключові слова: інститут угод, кримінальне провадження, публічні галузі права, приватні галузі права.

Новак Р.В.,

соискатель кафедры уголовно-правовых дисциплин,

Харьковский национальный университет внутренних дел